

**НАЗВА ДИСЦИПЛІНИ:
ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНЕ І ЗІСТАВНЕ МОВОЗНАВСТВО: ІСТОРІЯ, СУЧАСНИЙ СТАН,
ПЕРСПЕКТИВИ**

Дисципліни за вільним вибором аспіранта

ВИКЛАДАЧІ:

Володимир Панасович Пономаренко,

доктор філологічних наук, старший науковий співробітник

e-mail: vladimirlingua@gmail.com

Наталія Миколаївна Биховець,

кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник

e-mail: natmykbyh@gmail.com

Аліна Рашитівна Дочу,

кандидат філологічних наук

e-mail: azizova_alina@ukr.net

Аушряле Ляонардівна Тараненко,

кандидат філологічних наук

e-mail: oataran99@gmail.com

ЗАГАЛЬНЕ НАВАНТАЖЕННЯ: 3 кредити ECTS

Заняття в аудиторії: 30 год. (20 год. лекцій, 10 год. семінарів)

Самостійна робота слухачів курсу: 60 год.

Форма підсумкового оцінювання: залік.

АНОТАЦІЯ

Предметом вивчення названої освітньої дисципліни є теоретичні засади курсу, основні поняття, категорії та методи порівняльно-історичного і зіставного мовознавства, а також основи ареалогії і соціолінгвістики в поєднанні з відповідним термінологічним апаратом.

Навчальна дисципліна «Порівняльно-історичне і зіставне мовознавство» передбачає розгляд історії, сучасного стану й перспектив подальшого розвитку цієї галузі та пов'язана з такими дисциплінами, як мови світу і мовні ареали, соціолінгвістика, мовні контакти, діалектологія, історія лінгвістичних учень тощо.

Такий зв'язок слугуватиме вдосконаленню наукового мовлення, вмінню створювати різножанрові наукові тексти, а також сприятиме підвищенню філологічної кваліфікації аспірантів, необхідної для виконання наукових завдань.

МЕТА І ЗАВДАННЯ

Мета курсу полягає в ознайомленні з актуальними питаннями порівняльно-історичного і зіставного мовознавства, їхнім категорійним апаратом, формуванні й систематизації теоретичних знань про сутність і методологію порівняльно-історичних і зіставних досліджень, виробленні практичних навичок наукової роботи згідно з обраним фахом.

Шляхом засвоєння базових елементів логіки наукового пізнання, окреслених на лекційних і семінарських заняттях, удосконалення навичок логічного аналізу й засвоєння основних методів наукового дослідження аспіранти мають самостійно формувати системний науковий світогляд. За результатами курсу аспіранти зможуть систематизувати й удосконалити набуті на попередніх етапах навчання загальнонаукові компетентності та скористатися ними для розв'язання актуальних теоретичних, а також когнітивних проблем, що постають перед науковцями в ході професійної діяльності.

Основні завдання вивчення дисципліни «Порівняльно-історичне і зіставне мовознавство»: опанувати основні теоретичні поняття й термінологічний апарат дисципліни; засвоїти основні методологічні критерії, стосовні порівняльно-історичних і зіставних досліджень; сформувати практичні навички

наукової роботи в галузі компаративістики; усвідомити сутність мовних перетворень із погляду діячності і синхронії; ознайомитися з основними концепціями мовного розвитку індоєвропейської сім'ї мов; навчитися користуватися науковою та довідковою літературою. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми аспіранти повинні: мати компетентність, стосовну критичного аналізу наукових здобутків компаративної лінгвістики в сенсі її становлення, розвитку, сучасного стану та перспектив подальшої розбудови у вітчизняній і світовій науці; знати: історію, основні напрями та сучасний стан порівняльно-історичного і зіставного мовознавства, типології, ареалогії, а також лінгвістичної генеалогії; здобутки вітчизняних і зарубіжних дослідників у створенні теоретичних засад порівняльно-історичного та зіставного мовознавства і типології; наукову термінологію порівняльно-історичного і зіставного мовознавства, генеалогії і типології; релевантні відмінності між базовими мовними категоріями; базові підходи до вивчення мов світу в діячності розрізі; уміти: чітко характеризувати головні періоди історичного розвитку лінгвістики; диференціювати різні принципи (генеалогічний і типологічний) і підходи; визначати основні завдання порівняльно-історичного та зіставного мовознавства і типології; вільно і правильно оперувати галузевою та суміжною науковою термінологією; аналізувати різноманітні мовні явища на основі порівняльно-історичного, конфронтативного і типологічного підходів; укладати тексти наукового характеру (реферати, статті, рецензії) тощо.

РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ, МЕТОДИ ВИКЛАДАННЯ І ФОРМИ ОЦІНЮВАННЯ

Результати навчання	Методи викладання і навчання	Форми оцінювання
<p>Дотримуватися мовних норм і логіки наукового пізнання.</p> <p>Формулювати переконливі аргументи на підтвердження наукових гіпотез.</p> <p>Генерувати та інтерпретувати нові ідеї.</p>	<p>Індивідуальне письмове завдання (за темою дисертаційного дослідження)</p> <p>Аргументація. Опрацювання рекомендованої літератури.</p> <p>Групове обговорення.</p>	<p>Поточний контроль шляхом колегіального оцінювання.</p>
<p>Знати основні етапи розвитку порівняльно-історичного і зіставного мовознавства та критерії їх диференціації.</p> <p>Володіти загальнонауковою дослідницькою методологією.</p> <p>Відстежувати нові тенденції в розвитку мовознавчої науки і об'єктивно оцінювати її потенціал.</p>	<p>Презентація дослідження.</p> <p>Індивідуальне письмове завдання (пов'язане з темою дисертаційного дослідження).</p> <p>Ознайомлення з рекомендованою літературою.</p> <p>Групове обговорення.</p>	<p>Поточний контроль.</p>
<p>Визначати роль і функції порівняльно-історичного і зіставного мовознавства в наукових дослідженнях.</p> <p>Виявляти загальні тенденції в еволюції мовної картини світу.</p>	<p>Презентація дослідження на конференції молодих учених Інституту.</p>	<p>Підсумковий контроль.</p>
<p>Дотримуватися принципів академічної доброчесності і високої академічної культури.</p>	<p>Виконання письмових робіт відповідно до чинних вимог.</p>	<p>Поточний контроль.</p>

ЗМІСТ КУРСУ

Вступне слово

Курс поглиблює знання про основні положення порівняльно-історичного, зіставного і типологічного мовознавства, охоплює проблемні питання українського слово- і формовживання, творення й уживання лексичних одиниць (зокрема термінологічних), синтаксичних конструкцій, орфографії та пунктуації.

Практичне спрямування курсу зумовлює те, що теоретичні відомості про мовну структуру, функції її одиниць подаватимуться лише в разі потреби. Водночас окрему увагу приділено особливостям подання результатів наукового дослідження.

Оформлення наукового тексту на основі компаративних критеріїв є одним із важливих чинників якісного подання результатів наукових досліджень. Недостатня комунікативна компетентність, нехтування повсякденною роботою над словом нерідко призводять до зниження наукового рівня досліджень. Водночас неоднозначне за своєю сутністю домінування в глобалізованому науковому просторі англійської мови (насамперед її американського національного варіанта), історично і почасти психологічно зумовлений вплив із боку російської мови спричиняють недостатню або ж схиблену мовну культуру багатьох наукових праць, що нерідко позначається на наукових працях.

Вироблення навичок якісного наукового письма можливе лише за умов знання літературної норми національної мови. Важливою є так само настанова на точність, логічність, простоту, стислість і виразність наукового мовлення.

Лекційні і практичні заняття передбачають дискусії і обговорення проблемних питань, пов'язаних із дисертаційними дослідженнями аспірантів, у компаративному плані.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ з/п	Теми лекційних та практичних занять	Кількість годин
Модуль 1. Лекції 1–5	Лінгвістичний компаративізм: структура та етапи розвитку 1. Порівняльно-історичне і зіставне мовознавство, ареальна лінгвістика і типологія: предмет, завдання, методи. 2. Порівняльно-історичне і зіставне мовознавство: історія і сучасність. 3. Генеалогічна і типологічна класифікація мов. 4. Мовна типологія і типологічні категорії. 5. Українська компаративістика: історія і сучасність.	10 год.
Семінар 1	Компаративістика: структура та історична еволюція 1. Складові лінгвістичної компаративістики. 2. Генетична типологія. 3. Ареальна лінгвістика. Мовні союзи. <i>Індивідуальне завдання 1:</i> самостійні роботи за окремими питаннями лекції, написання конспекту, робота з лексикографічною літературою.	2 год.
Семінар 2	Мовна генеалогія і типологія 1. Передумови виникнення порівняльно-історичного мовознавства. Роль В. Джонза. 2. Розроблення порівняльно-історичної методології в	2 год.

	<p>працях Ф. Боппа, Я. Гріма, Р. Раска, О. Х. Востокова, Ф. Шлегеля, В. фон Гумбольта, А. Шлейхера.</p> <p>3. Подальший розвиток порівняльно-історичного мовознавства: Ф. де Сосюр, Ф. Ф. Фортунатов.</p>	
Семінар 3	<p>Сучасний стан компаративістики. Поняття прамови та підходи до її дослідження</p> <p>1. Мовно-типологічні категорії у сучасній науковій парадигмі. 2. Національна варіативність мов. 3. Компаративні студії в історії Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України (Ю. О. Жлуктенко, А. П. Непокупний).</p> <p><i>Індивідуальне завдання 2:</i> самостійні роботи за окремими питаннями лекції, написання конспекту, робота з лексикографічною літературою.</p>	2 год
Модуль 2. Лекції 6–8	<p>Методи компаративістики та контрастивістики</p> <p>1. Порівняльно-історичний метод і його критерії. 2. Методологія зіставно-порівняльного аналізу. 3. Цілі, методи й принципи типологічних досліджень.</p>	6 год.
Семінар 4	<p>Напрями компаративних досліджень</p> <p>1. Лінгвістична концепція Ф. де Сосюра. Празька лінгвістична школа. 2. Копенгагенський і американський структуралізм. 3. Школи і напрями функціональної лінгвістики та її принципи.</p>	2 год.
Модуль 3. Лекції 9–10	<p>Актуальні питання соціолінгвістики</p> <p>1. Історична соціолінгвістика: мовні контакти й еволюція мов. 2. Суспільні функції мов. Форми існування національної мови. 3. Державні та офіційні мови. Мовна політика і мовне будівництво.</p>	4 год.
Семінар 5	<p>Внутрішня і зовнішня лінгвістика</p> <p>1. Когнітивна лінгвістика. 2. Соціолінгвістична класифікація мов (за О. Б. Ткаченком).</p> <p><i>Індивідуальне завдання 3:</i> самостійні роботи за окремими питаннями лекції, написання конспекту, робота з лексикографічною літературою.</p>	2 год.

УМОВИ ВИЗНАЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО РЕЙТИНГУ

Форми оцінювання	Кількість	Максимум балів за 1	Разом
------------------	-----------	---------------------	-------

Робота на практичному занятті	5	5	25
Поточне тестування	1	20	20
Самостійна робота	3	10	30
Реферативна робота (написання реферату зі спеціальності)	1	25	25
Разом:			100

ВИМОГИ І КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Оцінювання успішності аспіранта за кожним із запланованих видів робіт здійснюється відповідно до таких критеріїв:

Види робіт	Кількість балів за один вид робіт	Критерії оцінювання
Реферативна робота (написання реферату зі спеціальності)	21–25	Реферат підготовлено й подано вчасно. Текст структурований, логічний, містить елементи проблемного і критичного підходу. Аспірант демонструє належний рівень розуміння теми, знання норм української літературної мови, здатність відповісти на запитання, а також навички інтерактивної роботи.
	16–20	Реферат підготовлено й подано вчасно. Аспірант демонструє достатню обізнаність із темою. Виклад логічний і послідовний, однак у тексті наявні певні фактологічні неточності або стилістичні недоліки. Окремим частинам тексту бракує аналітичності.
	1–15	Реферат подано із запізненням і/або він містить лакуни й помилкові твердження, порушено норми академічної доброчесності.
Самостійна робота (підготовка наукових	10	Доповідь підготовлено й виголошено вчасно, із належним використанням рекомендованої наукової

доповідей із тем для самостійного опрацювання)		літератури. Доповідь структурована, послідовна, містить елементи проблемного підходу. Доповідач демонструє володіння матеріалом і здатність відповісти на запитання аудиторії.
	5–9	Доповідь підготовлена й виголошена вчасно, але без дотримання зазначених вище вимог.
	1–4	Доповідь містить прогалини та неточні або некоректні твердження. Доповідач не демонструє належної підготовленості та/або не готовий відповідати на конкретні запитання. Він недостатньо орієнтується в основних положеннях навчального курсу.

Порядок перерахунку рейтингових показників нормованої 100-бальної шкали оцінювання в національну 4-бальну шкалу та шкалу ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за шкалою ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		Екзамен	Залік
91–100	A (відмінно)	Відмінно	Зараховано
81–90	B (дуже добре)	Добре	
71–80	C (добре)		
66–70	D (задовільно)	Задовільно	
60–65	E (достатньо)		
30–59	FX (незадовільно – з можливістю повторного складання)	Незадовільно	Не зараховано
1–29	F (неприйнятно – з обов'язковим повторним курсом)		

Мінімальний пороговий рівень оцінки за роботу в семестрі (допуск до екзамену) становить 30 балів. У разі отримання оцінки «неприйнятно» (нижче від 29 балів) аспірант зобов'язаний повторно вивчити дисципліну. У разі отримання оцінки «незадовільно» аспірант має право на два перескладання: викладачеві та комісії. При цьому максимальна підсумкова оцінка після перескладання може бути лише «достатньо». Замість перескладання комісії аспірант може обрати повторне вивчення дисципліни.

ПОЛІТИКА ДОБРОЧЕСНОСТІ

Виконання навчальних завдань та загалом освітньо-науковий процес мають відповідати вимогам «Положення про академічну доброчесність наукових співробітників та здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України» (затверджене на засіданні вченої ради Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України 28 листопада 2019 р. (протокол № 9)).

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА

1. *Ахманова О. С.* Словарь лингвистических терминов. 2-е изд. Москва : Едиториал УРСС, 2004. 571 с.
2. *Белецкий А. А.* Лексикология и теория языкознания (ономастика). Киев : Изд-во КГУ, 1972. 211 с.
3. *Бенвенист Э.* Классификация языков. *Новое в лингвистике*. Вып. III. – М., 1963. С. 36–55.
4. *Бурлак С. А.* Сравнительно-историческое языкознание / С. А. Бурлак, С. А. Старостин. Москва : Academia, 2005. 432 с.
5. *Вайнрайх У.* Языковые контакты : состояние и проблемы исследования [пер. с англ. и коммент. Ю. Жлуктенко]. Киев : Вища школа, 1979. 264 с.
6. *Вежбицкая А.* Сопоставление культур через посредство лексики и прагматики. Москва : Языки славянской культуры, 2001. 272 с.
7. *Гамкрелидзе Т. В., Иванов Вяч. Вс.* Индоевропейский язык и индоевропейцы. Реконструкция и историко-типологический анализ праязыка и протокультуры. Тбилиси : ТБГУ, 1984. Т. 1–2. 1328 с.
8. *Гамкрелидзе Т. В.* История происхождения индоевропейских языков. *В мире науки*. 1990. № 5. С. 66–73.
9. *Гумбольдт В. фон.* Избранные труды по языкознанию [пер. с нем. и общ. ред. Г. В. Рамишвили]. Москва : ОАО ИГ «Прогресс», 2000. 400 с.
10. *Жирмунский В. М.* Общее и германское языкознание : избранные труды. Ленинград : Наука, 1976. 692 с.
11. *Жлуктенко Ю. О.* Мовні контакти. Проблеми інтерлінгвістики. Київ : Вища школа, 1966. 232 с.
12. Индоевропейська спадщина в лексиці слов'янських, балтійських, германських і романських мов : Семантичні та словотвірні зв'язки і процеси / В. П. Пономаренко, Н. М. Биховець, А. Л. Тараненко та ін. Київ : Вид. дім Дмитра Бураго, 2013. 604 с.
13. *Макаев Э. А.* Структура слова в индоевропейских и германских языках. Москва : Наука, 1970. 288 с.
14. *Мельничук А. С.* О всеобщем родстве языков мира. *Вопросы языкознания*. 1991. № 2. С. 27–42 ; № 3. С. 46–65.
15. *Непокупный А. П.* Балто-северославянские языковые связи. Киев : Наукова думка, 1976. 227 с.
16. *Общая лексика германских и балто-славянских языков / А. П. Непокупный, Н. Н. Быховец, И. Р. Буниятова и др.* Киев : Наукова думка, 1989. 360 с.
17. *Очерки по сравнительной семасиологии германских, балтийских и славянских языков / А. П. Непокупный, Н. Н. Быховец, В. А. Пономаренко и др.* Киев : Довіра, 2005. 368 с.
18. *Пауль Г.* Принципы истории языка. Москва : Изд-во лит-ры на иностр. языках, 1960. 500 с.
19. *Склярченко В. Г.* Історія українського наголосу : Іменник. Київ : Наукова думка, 2006. 711 с.
20. *Сосюр Ф. де.* Курс загальної лінгвістики [пер. з франц. А. Корнійчук, К. Тищенко]. Київ : Основи, 1998. 324 с.
21. *Тищенко К. М.* Мовні контакти : свідки формування українців. Київ : Аквілон-Плюс, 2006. 415 с.
22. *Тищенко К. М.* 42 епохи українських мовних контактів : енциклопедія 3000 запозичених реалій античності й середньовіччя у мові, прізвиськах і топонімах. Київ–Броди : Просвіта, 2020. 912 с.
23. *Stang Chr. S.* Lexikalische Sonderübereinstimmungen zwischen dem Slawischen, Baltischen und Germanischen. Oslo : Univ., 1972. 204 S.

ЕЛЕКТРОННІ РЕСУРСИ

1. *Аникин А. Е.* Русский этимологический словарь [Электронный ресурс]. URL: http://www.ruslang.ru/agens.php?id=book_anikin08.
2. *Апресян Ю. Д.* Лексическая семантика [Электронный ресурс]. URL: http://genhis.philol.msu.ru/article_67.shtml.
3. *Ахманова О. С.* Словарь лингвистических терминов [Электронный ресурс]. URL: <http://www.classes.ru/grammar/174.Akhmanova/>.
4. *Варбот Ж. Ж.* Таблицы межъязыковых фонетических соответствий [Электронный ресурс]. URL: <http://etymolog.ruslang.ru/>.
5. *Виноградов В. В.* История слов [Электронный ресурс]. URL: <http://wordhist.narod.ru/>
6. Ежегодник “Этимология” [Электронный ресурс]. URL: <http://etymolog.ruslang.ru/index.php?act=contents&book=etymology>.
7. Етимологічний словник української мови : в 7-ми т. / Гол. ред. О. С. Мельничук [Електронний ресурс]. URL: http://litopys.org.ua/djvu/etymolog_slovnyk.htm.
8. *Зализняк А. А.* Об исторической лингвистике [Электронный ресурс]. URL: <http://elementy.ru/lib/430714>.
9. Из истории русских слов : [словарь-пособие] [Электронный ресурс]. URL: http://www.uz-translations.net/?category=russian-rusbooks&altname=iz_istorii_russkih_slov.
10. *Котляревский А. А.* Сравнительное языкоучение [Электронный ресурс]. URL: <http://vtn-id.ru/filzaps623.htm>.
11. Краткий понятийно-терминологический справочник по этимологии и исторической лексикологии [Электронный ресурс]. URL: http://etymolog.ruslang.ru/doc/etymology_terms.pdf.
12. Новое в русской этимологии [Электронный ресурс]. URL: <http://etymolog.ruslang.ru/index.php?act=contents&book=novoe>.
13. *Преображенский А. Г.* Этимологический словарь русского языка [Электронный ресурс] URL: <http://imwerden.de/cat/modules.php?name=books&pa=showbook&pid=1750>.
14. Словарь Академии Российской [Электронный ресурс]. URL: <http://it-claim.ru/Projects/ESAR/SAR.htm>
15. Словарь церковнославянского и русского языка [Электронный ресурс]. URL: http://books.google.com.ua/books?id=fsgGAAAAQAAJ&pg=PP11&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false
16. *Срезневский И. И.* Материалы для словаря древнерусского языка [Электронный ресурс]. URL: <http://imwerden.de/cat/modules.php?name=books&pa=showbook&pid=895>
17. *Тер-Минасова С. Г.* Язык и межкультурная коммуникация [Электронный ресурс]. URL: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Linguist/Ter/_Index.php.
18. *Топоров В. Н.* Сравнительно-историческое языкознание. *Лингвистический энциклопедический словарь*. Москва, 1990. С. 486–490. URL: <http://www.philology.ru/linguistics1/toporov-90.htm>.
19. *Ульман С.* Семантические универсалии [Электронный ресурс]. URL: <http://www.philology.ru/linguistics1/ullman-70.htm>
20. *Ушакова Т. Н.* Структуры языка и организация речевого процесса [Электронный ресурс]. *Язык, сознание, культура : Сб. ст. / Под ред. Н. В. Уфимцевой, Т. Н. Ушаковой.* Москва, 2005. URL: www.psychol.ras.ru/boiko-school/texts/2005/ushakova_language_structures.pdf
21. *Фасмер М.* Этимологический словарь русского языка [Электронный ресурс]. URL: <http://vasmer.narod.ru/>.
22. Фразеологічний словник української мови : у 2-х т. / Уклад. В. М. Білоноженко та ін. [Електронний ресурс]. URL: http://chtyvo.org.ua/authors/Bilonozhenko_Vira/Frazeolohichnyi_slovnyk_ukrainsukr_movy/
23. *Черных П. Я.* Историко-этимологический словарь современного русского языка [Электронный ресурс] URL: <http://chernykh-etym.narod.ru/>
24. Lietuvių kalbos etimologinio žodyno duomenų bazė. URL: <http://etimologija.baltexus.lt>.